

Sportregion Västerbotten

– En analys av sportsektorn (sportnäringen)

Roger Filipsson

En investering för framtiden

företagarna

CERUM Report Nr 36/2011

ISBN : 978-91-7459-310-5 ISSN 0282-0277

CERUM Report Nr 36/2011

ISBN: : 978-91-7459-310-5

ISSN: 0282-0277

CERUM; Umeå universitet; 901 87 Umeå

Tel. 090-786 56 99 Fax: 090-786 51 21

E-post: regional.science@cerum.umu.se

www.cerum.umu.se

Förord

I de utmaningar som samhället ställs inför nu och i framtiden har sportsektorn en viktig roll. En god livsmiljö, en hög livskvalitet, attraktiva livsmiljöer, entreprenörsanda, engagerade medborgare i ett demokratiskt samhälle – ur alla dessa aspekter kan sportsektorn bidra till en positiv utveckling. Sport- och naturmiljöerna och de värden som finns och genereras i dem är betydelsefulla samhällsresurser och precis som med andra tillgångar måste de tillvaratas och utvecklas.

Sportsektorn har idag ett värde på cirka tre miljarder kronor i Västerbotten, enligt en europeisk beräkningsmodell (Idrottens makroekonomiska effekter i Europa, 2006). Sportsektorn kan vara med och utveckla samhället och medverka till en hållbar utveckling, men för att göra största möjliga nytta bör den analyseras djupare för att se utvecklingspotential och betydelse. Det är med utgångspunkt från detta som denna undersökning har genomförts.

Rapporten har genomförts inom ramen för projektet ACANALYS. Projektet syftar till att utveckla kompetens för analys av hållbar regional utveckling i Västerbotten. ACANALYS bedrivs av CERUM, Umeå universitet och finansieras av EU:s strukturfonder, Region Västerbotten, Västerbottens läns landsting, Umeå, Skellefteå och Lycksele kommuner samt stöds av Företagarna Västerbotten och Västerbottens Handelskammare.

Umeå oktober 2011

Roger Filipsson

Innehållsförteckning

1. Bakgrund.....	1
2. Sportsektorn och idrottsrörelsen	1
3. Globala sportsektorns värde.....	4
4. Svenska sportsektorns värde	5
Definitioner och gränser till andra sektorer på nationell nivå	6
Sammanfattande BNP-beräkning av sportsektorn i Sverige	8
5. Sportsektorns värden och tillgångar i Västerbotten	8
Analys av Västerbotten.....	8
Sammanfattande BNP-beräkning av sportsektorn i Västerbotten.....	10
Analys av Lycksele kommun	11
6. Slutsats och diskussion.....	17
Referenser.....	22

1. Bakgrund

Idrotten i Sverige och övriga nordiska länder, och det mer omfattande begreppet sport, har viktiga funktioner i samhället. Det gäller socialt kapital, samhällsplanering, ekonomi, ungdomens utveckling, demokratifostran, integration, folkhälsa mm. Ett perspektiv som diskuteras alltmer är sektorns ekonomiska betydelse. Därmed menas bl.a. sporten som arbetsmarknad, som näring för företag och individer, som investeringsarena, som import och export, och som källa för skatteintäkter för stat, landsting och kommuner mm.

Rapporten syftar huvudsakligen till att belyses sportens *totala värden och tillgångar* ur flera olika perspektiv. Vidare är ett delsyfte att rapporten också ska blottlägga centrala områden i näringens regionala och lokala struktur. Något som ger möjlighet att blicka framåt formulera nya undersökningsområden och tillfällen till fortsatta projekt. Projekt som ämnar ännu mer djuplodande undersöka sportsektorns utvecklingspotential för den hållbara regionala tillväxten. Detta gör att rapportens disposition är som följer.

Inledningsvis belyses sportsektorns gränser och definition, i relation till övriga branscher och dess roll i samhället. Därefter redovisas tidigare studier/skattningar av näringens ekonomiska betydelse på en internationell nivå. Denna diskussion förs därefter ner på en nationell och regional nivå. Här diskuteras tidigare studier av sportsektorns storlek och ekonomiska värde i Sverige för att sedan översätta detta till region Västerbotten. Slutligen redovisas en studie av näringens struktur och värde på lokal nivå (Lycksele). Rapporten avslutas med en sammanfattande diskussion och ansökningar som genererats av arbetet med rapporten i relation till projektet ACANALYS.

2. Sportsektorn och idrottsrörelsen

Det pågår omtolkningar av gränser och innehåll inom det svenska sportsystemet. En bred samhällsvetenskaplig analys kan riktas mot olika aspekter inom idrottens och sportens komplexa system. Det är således viktigt att skapa en begreppsapparat som gör att olika problemställningar kan analyseras. Nedan gör BA Larsson (IEC Sportanalys) en ansats att skapa några viktiga definitioner inom en begreppsapparat som utgår för bla dessa samhällsperspektiv:

Den sociologiska kategorin – de idrottande människorna i Sverige – brukar anges till 1-2 (ibland 3) miljoner av landets 9,4 miljoner invånare. Kategorin kan delas in i bredd- och elitidrottare (tydligt aktiva i tävlingsverksamhet i de 70- 100 sporterna) som är ett par

hundra tusen, de motionsidrottande inom tävlingssystemen med ytterligare några hundra tusen, de övriga motionerande och medlemmar i föreningar eller enstaka evenemang (av förbunden sanktionerade) etc.

Det institutionella perspektivet i meningen organisationer på organisationsfältet för idrott och sport. Där räknas för sig de organisationer som är anslutna till RF dvs ca 20 000 föreningar och 70-80 förbund som är eller blir anslutna till RF.

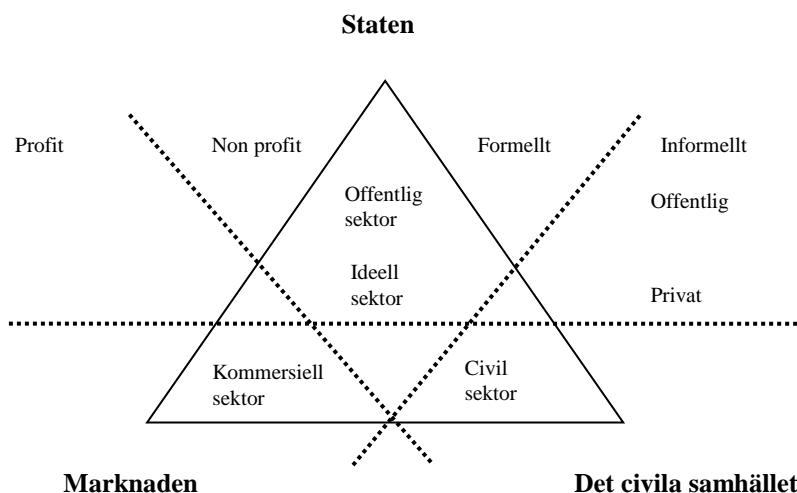
Det offentliga institutionella perspektivet med staten, landsting, regioner och kommuner som objekt och som aktörer.

Det marknadsekonomiska och öppna ekonomiska perspektivet på sport där företag, hushåll och individer producerar, säljer, köper och använder tjänster (event, arenor, tjänster) och produkter för utövande, deltagande eller betraktande av sport på plats eller via media. Detta sker inom Sverige eller internationellt på olika sätt.

Sammantaget utgör alla dessa perspektiv en komplex samhällsbild och ur ett system- och resursperspektiv betingelser för idrott, motion, sport mm som samhällsfenomen. Varje samhällssektor uppvisar liknande komplexa perspektiv. Varje "samhällssektor" eller "bransch" är en begreppsmässig konstruktion och "sportsektorn" är som social, politisk, ekonomisk och därmed vetenskaplig konstruktion komplex och svårfångad.

Ett försök att beskriva den ideella sektorn och precisera idrottsrörelsens grundläggande kännetecken har gjorts av Viktor Pestoff, en dansk statsvetare. Pestoff har formulerat en modell som närmast är att betrakta som en "karta" över alla de skilda aktiviteter som bedrivs i ett samhälle med utgångspunkt i de tre kategorierna staten, marknaden och det civila samhället. Tanken är att dessa tre kategorier utgör grundläggande "sociala ordningar" vilka på väsentliga punkter skiljer sig från varandra.

Samhällssektorer mellan stat, marknad och civilt samhälle

Nedan följer ett resonemang runt modellens struktur hämtat ur SOU 2008:59. ”Modellens mest intressanta resultat är den mellanliggande, ideella samhällssektor som på specifika punkter varken kan hänföras till staten, marknaden eller det civila samhället. Som namnet indikerar är det i denna kategori vi återfinner det frivilliga organisationsväsendet.

Aktörerna i den ideella samhällssektorn skiljer sig således från den offentliga sektorn genom att vara privata. Tanken är här att frivilliga sammanslutningar måste vara organisatoriskt åtskilda från staten, samt att våra möjligheter att utöva ett inflytande över dessa organisationer främst sker genom ett aktivt medlemskap och inte till följd av våra andra samhällsroller, som medborgare, skattebetalare eller väljare.

Till skillnad från aktörer i den kommersiella sektorn är frivilliga organisationer i avsaknad av ett vinstintresse (”non profit”). Detta betyder inte att det är otillåtet för föreningslivet att bedriva ekonomisk verksamhet. Däremot är det en markering av att sådana sammanslutningars främsta mål är av ideell karaktär, medan marknaden primärt drivs av ekonomiska intressen. I den ideella sektorn är man således varken kund, företagare eller aktieägare.

I förhållande till den civila samhällssektorn skiljer sig frivilliga organisationer genom att vara målorienterade och formella. Här är avsikten att göra en åtskillnad mellan föreningslivets schemalagda aktiviteter, stadgar, formaliserade beslutsprocesser o.s.v. och sådana mer informella verksamheter, åtaganden och lösliga band som bland annat kännetecknar familje- och vänskapsrelationer. Med utgångspunkt i resonemanget ovan kan vi nu precisera ett antal grundläggande kännetecken för den svenska idrottsrörelsen. Det handlar således om alla de idrottsliga aktiviteter som:

- a. är *organiserade* i föreningar och förbund till skillnad från till exempel oorganiserat joggande i skog och mark
- b. är av *ideell karaktär* till skillnad från exempelvis kommersiella gym- och träningsanläggningar
- c. bedrivs *utanför den offentliga sektorn* till skillnad från exempelvis skolans obligatoriska undervisning i idrott och hälsa.”

3. Globala sportsektorns värde

Under senare år har det etablerats metoder för en godtagbar analys av sportsektorns ekonomi i nationalekonomiska termer (makroekonomiska). Redan på 90-talet arbetade Europarådet med fråga under Sports Council i Strasbourg ”The Committee on the Economic Significance of Sports”. Björn Anders Larsson var Sveriges representant i denna grupp och under tre år arbetades där med definitioner och slutsatser om sportens ekonomi. Man kunde på ett hyggligt sätt fastställa gränssnitten mellan sport och kringliggande näringar och vad som skulle inkluderas i sportsektorn (sportnäringen, sportbranschen). Arbetsgruppen kunde konstatera att sportredskap, skor, anläggningar med service och deras specifika och allt större resurser (alpinsport, båtsporter, hästsport, motorsport t ex), resor, boende, massmedia inom sport etc skapar många tjänster vilket ger kostnader för sport men också många jobb inom denna samhällssektor. De deltagande experterna och nationerna kom efter två års arbete fram till ett mått på sportens BNP som då motsvarade 1-2 % av BNP.

Europeiska kommissionen tillsatte 2006 en arbetsgrupp ”Sport & Economics” med syfte att arbeta fram en metod för insamling av trovärdig och jämförbar information om sportens ekonomiska betydelse inom EU. Kommissionen ville även förstå dess makroekonomiska potential att bidra till större policymål, som till exempel EU 2020 strategin. Idag finns en gemensam europeisk ekonomisk definition av sport (Vilnius definition of sport) avseende att samla in data på nationell nivå. Hitintills har fyra pilotländer (Österrik, Cypern, England och Polen) tagit fram satellitkonton för sportsektorn i sina respektive länder. De olika pilotländernas resultat visar på ett mått på sportens BNP som varierar mellan 2-4% av BNP (Sport Satellite Accounts, A European Project, april 2011).

Enligt BA Larsson har senare års litteratur i marknadsföring inom sport vidgat analyserna till att omfatta ett femtontal delsektorer och i USA beräknas då sportsektorns Gross

Domestic Sports Product (GDSP) till 3000 mdkr (enligt David K. Stotlar i *Developing Successful Sport Marketing Plans*, 2009 som refererar till en mätning av *Plunkert Research*, 2007). Detta motsvarar storleken på Sveriges BNP och 3 % av USAs BruttoNationalProdukt (BNP). Under senare år har *Westerbeek* (NL/AUS) framträtt som internationellt ledande ekonom i detta arbete. I analyserna som följer används 2 % - definitionen av vad som ingår i sportsektorns ekonomi och därmed dess lönebetalda verksamhet. Det globala sportsektorn uppskattas idag till ett BNP på 6000 mdr kr, innehåller 15 miljoner årsarbeten och investerar 600-900 mdr kr (IEC Sportanalys, 2011).

Nedankommande citat från BA Larssons senaste recension av ekonomisk sportlitteratur från USA som innefattar beräkningar av USA:s sportsektor. Det är intressant med systemets gränser. Matthew T. Brown, Daniel A. Rascher, Mark S. Nagel, Chad D. McEvoy: *Financial Management in the Sport Industry* (2010):

In Chapter 1 the authors discuss the overall economics of the sport industry and different definitions of where the boundaries should be drawn to other industries. This discussion ends up to a calculation of the size of the industry. Direct activity in sports entertainment and recreation, sport products and sport support organizations counts to 150 billion dollar by 1997 (Meek) and with secondary activity included 260 billion. These values correspond today 14 years later to the volume 280 respective 450 billion if we calculate with a growth of 4 % per year in the sport industry. Other estimates give us lower values. IEC calculate the US sport industry 2010 to 2-3 % (depending on definitions) of the US GNP which means 300 or 450 billion.

Compare this with the calculations in *David K. Stotlar*, *Sport Marketing Plans* 2009, where the first chapter describes the sport industry and confirms several other measurements the last three years on the size and structure of the sport industry in USA. The sport industry produces and consumes according to Stotlar a partial GNP (Gross National Product) of \$410 billion (2007). This compared to Sweden which is roughly 1/40 of the US economy and population gives us the estimate we already have on 60-65 billion SwCrs GNP in Swedens sport industry and the same proportional size in other Nordic countries. Stotlar concludes that "sport ... ranking it among America's largest industries". Sport industry calculated in this way creates 2 % of the US and the Nordic economies measured by GNP.

4. Svenska sportsektorns värde

Först görs en grov beräkning av sportsektorn enligt definitionen från EU kommissionen (Vilnius definition of sport), som innefattar idrott, vissa fysiska fritidsaktiviteter, viss motion, kringliggande produkter och tjänster mm. Sportsektorns BNP-andel är cirka 2,9 %

(det betyder år 2011 en sportsektor på 96 mdkr) och ger ca 160 000 årsarbeten. Varje arbete beräknas då som förädlingsvärdet i det jobbet (lön, sociala avgifter samt övrigt förädlingsvärde) och det är i snitt omkring 600 000 kr i Sverige. Lönerna inom idrottssektorn är dock lägre eftersom där finns många befattningar med inslag av förväntad frivillighet i arbetsinsatsen. Antalet sysselsatta, om vi inkluderar de som har arvodering och deltidslön, är mycket större.

Idrottsrörelsen i Sverige ingår i sportsektorn. Den av RF-institutionen definierade strukturen är en del (kanske 35 mdkr om vi räknar frivilligarbetets värden (detta kan beräknas på olika sätt) varav offentliga bidrag och subventioner är 9-10 mdkr (Johan R Norberg, 2011)) av den större definierade sportsektorn (96 mdkr eller mer) som är en del av den större fritids-, upplevelse- och besökssektorn (200 mdkr) som är en del av tjänstesektorn (2300 mdkr) som är 70 % av landets hela BNP på 3300 mdkr.

Tillskottet till BNP är den värdeökning som sker i varje transaktion som dessa mäts i nationalräkenskaperna. Sportutrustningen som används i en sport, t ex en fotboll och den är tillverkad i en fabrik av arbetare, maskiner och råvaror men också lokalkostnader. I BNP ingår löner mm för arbetaren men också tjänster från lokalerna och maskinerna (avkrivning, ränta). Råvarorna och maskinerna är tillverkade på annat ställe och lönerna där ingår i BNP. När bollen säljs i sportbutiken finns personal med lön, lokalhyra etc och denna marginal i bollpriset skapar sin del i BNP.

Definitioner och gränser till andra sektorer på nationell nivå

RF definierar "sin del" av idrottssektorn (RF:s årsredovisningar) som mindre än EU kommissionens definition. Enligt RF så består idrottsrörelsen av idrott med tävlingsinnehåll och har 7000-8000 anställda inom 20 000 föreningar samt i förbund och arenor som drivs av idrottsrörelsen. Därtill beräknar RF antalet frivilligt arbetande ledare, funktionärer och ledamöter i styrelser och arbetsgrupper till 600 000 personer. Inom denna tredje sektor (inom all social ekonomi i Sverige är idrotts-, motionssektorn och friluftslivet den dominerande delen med ca 50 %) finns enligt RF 2 miljoner aktiva föreningsmedlemmar (inkl de 600 000 ledarna mm som varje år utför 140 miljoner arbetstimmar d.v.s. i snitt 230 tim per år) samt 1 miljon betalande men passiva medlemmar. Totala antalet medlemskap, d.v.s. att en person kan vara med i flera föreningar, är uppskattat till 4,9 milj.

Så var finns alla andra jobb, d.v.s. 160 000 minus ovan nämnda 8000 jobb? 30 000 arbetar inom skolor (idrotts- och fritidsledare ofta kombinerade med lärarkompetens i andra ämnen), folkhögskolor, universitet mm och övriga 120 000 jobb finns inom kommuner i övrigt (anläggningar etc), privata sport- och motionsföretag, sportbutiker, sportarenor, sponsor- & eventföretag, medieföretag och andra anläggningar inom friluftslivet.

Enligt EU kommissionens definition på sportsektorn som är 2,9 % av BNP räknar de in konsumtionen och investeringar i motionsanläggningar, skidanläggningar, golf, delar av segling, av hästsport och -motion, sportkläder och utrustning, företagshälsa, gym mm. Det motsvarar snarare en definition som vi kan kalla sektorn för sport-idrott-motion-aktiv fritid-friluftsliv (engelskans sport & leisure industry).

Enligt BA Larsson finns ytterligare försök till definitioner av sektorns storlek där denna snarare ses som en del i en mycket stor fritidssektor dvs *all den tid och aktivitet med tillhörande konsumtion och investeringar som utgör alla former av fritidsaktivitet som är relaterade till motorik, sport, kroppslek, friluftsliv, motion, bad, vinteraktiviteter, stora delar av turism och resenäringen etc.* Denna stora sektor motsvarar "*the leisure & pleasure industry minus icke-sport- underhållning, musik och övrig konstkultur*". Denna mer omfattande definition av den sektor vi studerar gör att vi kan addera 2 % av BNP som resenäringen (besöksnäringen med turism mm är 5 % av BNP) riktar till fysisk rekreation och t ex publikdeltagande i alla sportevenemang plus 1-2 % ytterligare av BNP bestående av aktiviteter som jakt, fiske, sjöliv, äventyr och friluftsliv.

Om en addition görs av dessa sektorer till den tidigare definierade sportsektorn kommer man upp i 5-6 % av BNP dvs 165-200 mdkr per år. Beräknat på samma sätt som ovan får vi 275 - 330 000 årsarbeten i denna sektor. Den dominerande andelen jobb finns således, definierat på detta sätt, i den privata och kommersiella sektorn.

Sammanfattande BNP-beräkning av sportsektorn i Sverige

Sportsektorn i Sverige	
Offentlig konsumtion netto efter avgifter (löner, lokalhyror, material).	15 mdkr
Privat konsumtion av kläder, skor, utrustning, resor, boende, avgifter.	81 mdkr
Summa total konsumtion leder till följande produktion, imp-exp	96 mdkr
Produktion av sportverksamhet från offentlig sektor brutto.	15 mdkr
Produktion av sportverksamhet från 20 000 föreningar, arenabolag etc. brutto.	14-17 mdkr
Produktion i företag minus export av varor, tjänster = tillförsel Sverige	68 mdkr
Export av varor och tjänster	7 mdkr
Offentliga investeringar i sportanläggningar	3-5 mdkr
Privata investeringar i sportanläggningar	6-9 mdkr
Summa investeringar i sportanläggningar	9- 14 mdr

5. Sportsektorns värden och tillgångar i Västerbotten

Som ett exempel på hur en ökad kunskap om sportsektorn kan användas, för att förändra samhället samt medverka till en hållbar regional utveckling, presenteras nedan två exempel på analyser av sportsektorn, en regional och en kommunal.

Analys av Västerbotten

Med grundläggande data om idrottsföreningar, de 15 kommunernas fritids (sport)-resurser, sportföretag m.m. kan en strukturbild skapas som vi karaktäriserar som *sportbranschens ekonomiska och institutionella struktur i Västerbotten*.

Från denna bild kan sedan olika frågeställningar, problem och möjligheter analyseras och diskuteras mellan sektorns aktörer. Hur skall sektorn utvecklas? Vilka problem vill sektorn lösa? Hur många jobb finns och hur kan de öka i antal. Hur kan den totala samhällsekonomiska tillväxten för de olika sporterna, orterna och kommunerna främjas? Metoderna som då används anknyter till regionens tillväxtpolitik där den årliga bruttoregionprodukten(BRP inom landets BNP) skall främjas på olika sätt.

Denna process i Västerbotten ska således ge underlag till en sektorsanalys som leder till en diskussion om sportsektorns samband, tillväxt, jobbskapande, skattegenererande mm d.v.s. sportsektorn är en näring som andra samhällssektorer men också delvis en idébaserad folkrörelse. Vi är många som hävdar att sektorn har särskilda välfärdsskapande fördelar. Den växer snabbt, den bidrar till fysisk och psykisk hälsa, den främjar (ofta) naturbevarande och ekologisk uthållighet samt folkhälsa och den skapar identitet (profil, varumärken) för orter, kommuner och hela regionen.

De preliminära beräkningarna nedan har utgått från de beräkningsmodeller som IEC Sportanalys utvecklat för nationen som helhet och där vi antar att Västerbotten är som Sverige i genomsnitt. I verkligheten kan antas att de starka nordsvenska sporterna är proportionellt större och andra sporter mindre än riksgenomsnittet. Förutom beräkningsmodeller från IEC Sportanalys har nedanstående analys använt sig av den europeiska definitionen (The Vilnius definition of sport) av sportsektorns ekonomiska värde, vilket motsvarar 2.9% av BNP.

Västerbotten har 260 000 invånare (ca 2,7 %) av landets befolkning. Regionens BRP (dvs del av BNP är räknat på 2,4 % av landets 3 300 mdkr) är 79 mdkr.

Sveriges sportsektor är 96 mdkr och den innehåller ca 160 000 årsarbeten. *Västerbottens sportsektor antas vara 2,4 % av detta d.v.s. 2 300 mdkr i sportens BRP.* Det innebär ca 3800 årsarbeten. Skatteintäkterna till stat, region och kommuner är ca 50 % av 2 300 mdkr d.v.s. 1 150 mdkr. Sportsektorn är en viktig och dessutom snabbt växande tjänstenäringsgren i regionen.

20 000 idrottsföreningarna inom RF och ca 700 föreningar i regionen. Ledare, tränare mm utför ca 3,8 miljoner i huvudsak frivilliga arbetstimmar i regionen per år, vilket motsvarar 2 000 årsarbetare.

Landet har 80 000 olika anläggningar för sport, idrott, motion, aktiv fritid, friluftsliv etc. Med 2,4 % av detta har Västerbotten 1 900 st.

Antalet företag i Västerbotten är 22 000 (Svenskt Näringslivs siffror för Sverige är 900 000 från små F-skattefirmor till de stora aktiebolagen och 2,4 % av detta) . Av dessa är enligt IEC:s nyckeltal således ca 2 % verksamma i sport d.v.s. 440 företag.

IEC beräknar att sektorn och därmed även Västerbottens sportsektor (om dess andel av all sport är genomsnittlig) kommer att växa snabbare än BNP d.v.s. dess andel av all ekonomi kommer att växa från nuvarande ca 3 % till kanske 4 % fram till 2025 och med en antagen BNP-tillväxt för Sverige på 2,5 % i snitt per år kommer sportsektorn att ha en BRP i Västerbotten som fördubblats (i nuvarande priser) till ca 4 600 mdkr. Det innebär både fler företag, större sysselsättning och ökade årliga sportinvesteringar.

Fortsatta analyser får belysa de sannolika mönstren i denna utveckling. Vilka sporter kommer att utvecklas? Vilka entreprenörer kommer att investera i och utveckla sportsektorn? Hur ser kommunernas mål och strategier ut? Vill Västerbotten profilera sig som en sportregion?

Sammanfattande BNP-beräkning av sportsektorn i Västerbotten

Sportsektorn i Västerbotten	
Offentlig konsumtion netto efter avgifter (löner, lokalhyror, material).	370 mnkr
Privat konsumtion av kläder, skor, utrustning, resor, boende, avgifter.	1 930 mnkr
Summa total konsumtion leder till följande produktion, imp-exp	2 300 mnkr
Produktion av sportverksamhet från offentlig sektor brutto.	370 mnkr
Produktion av sportverksamhet från 700 föreningar, arenabolag etc. brutto.	1000-1300 mnkr
Produktion i företag minus export av varor, tjänster = tillförsel Västerbotten	163 mnkr
Export av varor och tjänster från regionen	170 mnkr
Offentliga investeringar i sportanläggningar	80-120 mnkr
Privata investeringar i sportanläggningar	150-230 mnkr
Summa investeringar i sportanläggningar	230-350 mnkr

Analys av Lycksele kommun

Analysen av sportsektorn i Lycksele är framtagen av Camilla Nilsson & B A Larsson 2011.

Lycksele har 12 427 (2010) invånare och den totala ekonomin d.v.s. BKP uppgår till ca 3,9 mdkr (ca 0,13 % av landets ekonomi). Antalet aktiva företag är 500 stycken (teoretiskt sett vid 10 % rikssnitt = 1200 när vi räknar in enpersons firmor med F-skattsedel etc.). 150 av de 500 aktiva företagen ägs av kvinnor.

Visionen som finns idag för Lycksele kommuns tillväxt är:

- utveckling av infrastrukturen
- miljödrivna offentliga tjänster mm
- turism (som således också består av besökare och event inom sport, fritid och friluftsliv)
- kreativa utvecklingsmiljöer

Från pågående kontakter mellan kommunledningen och Västerbottens Idrottsförbund vintern 2010-2011 framträder nu ett ökat intresse att utforma en särskild delstrategi för sport, fritid, friluftsliv i kommunens tillväxtstrategi som inte bara främjar turism utan jobb och företagande inom kommunen. En viktig del i en sådan utvidgning av Lyckseles strategier är analyser av hur fritiden, naturen, anläggningarna och föreningar och företag samspelar i det vi kallar ett kluster för sport, fritid och friluftsliv (ideell sektor i Lycksele). En ytterligare del i denna analys är att belysa hur resurser i detta kluster växer varje år, kommuns roll med föreningsstöd och kommunalt ägda samt driftstöd i anläggningar. Där kan då visas antalet jobb som berörs och hur tillväxten i event, konsumtion och företagande inom sport och friluftsliv sker och kan underlättas mer kommande år. Det ger då mer jobb och skatteintäkter till Lycksele kommun.

Vad vill då kommunen uppnå idag? Här är utdrag från kommunens hemsidor:

- Lycksele omnämns som ”Staden i Lappland – kommunen med guldkant på tillvaron”, kommunen har landets bästa tillväxt i sina företag (Syna 2010).
- Ett rikt urval av kultur- och fritidsaktiviteter är viktigt för det själsliga välbefinnandet. För såväl gammal som ung i Lycksele finns många aktiviteter och arrangemang att ta del av under fritiden.

- Du kan gå på bio, besöka Skogsmuseet, ta del av ett brett utbud av föreningsaktiviteter eller njuta av en stunds avkoppling i något av våra inom- eller utomhusbad.
- Dessutom erbjuds många idrotts- och musikevenemang året om.
- Lycksele har många parker och grönytor där du kan ta en rogivande promenad samtidigt som du har vildmarken runt hörnet. Djupa skogar och virvlande vatten är inte långt borta.
- Kör snöskoter, jaga, fiska, plocka bär, paddla kajak, åka skidor eller gör en stilla vandring i tyst och ren natur.

Lycksele kommun lyfter här fram idrott och rekreation som en positiv del av kommunen vilket är väldigt positivt och kan stärkas ytterligare med hjälp av denna idrottsekonomiska analys.

Sportsektorn i kommunen kan enligt riksgenomsnittet beräknas till ca 80 mnkr d.v.s. 5 % av distriktets/regionens all sportkonsumtion (= produktion) som också är 5 % av all producerad idrotts- och sportverksamhet. Därmed kan vi ange antalet årsarbeten i Lyckseles sport till ca 130 jobb. Allt beräknat med antagande om att Lycksele är en genomsnittskommun.

Den bild vi kan se på befintliga data är att Lycksele har högre konsumtion och produktion av sport, fritidsaktiviteter och friluftsliv än riksgenomsnittet. Det gäller import av utrustning och tjänster, t ex när besökare från andra kommuner och andra länder kommer till Lycksele. Analyserna fortsätter och mycket pekar på att sportsektorn i BKP-termer i Lycksele är större än förväntat riksgenomsnitt på 80 mkr. Därmed finns också mer sportjobb än förväntat (enligt riksgenomsnittet).

Nedan har beräknats omsättning dvs intäkter i de olika sportrelaterade organisationerna och det som då uppstår som förädlingsvärdet i sportsektorn i Lycksele. Detta förädlingsvärde bidrar till BKP i sportsektorn och ger utrymme för jobb och därmed skatteintäkter till stat, region och kommunen. Som synes blir summan av alla intäkter (brutto och utan reduktion av betalningar mellan organisationer) följande:

Sport & rekreationsföretag	82 mnkr
10 idrottsföreningar	7 mnkr
Arrangemang i ideell sektor	12 mnkr

Summan av dessa verksamheter blir 101 mnkr (intäkter).

Aktivitet i sport & rekreation i Lycksele kan vara högre än riksgenomsnittet.

Sportföretag (näringsliv)

Antalet sportföretag i Lycksele (enligt riksgenomsnitt 0,13 % av alla) är ca 20-25, denna lista visar 19 st. De större sportföretagen i Lycksele kommun är följande:

Aurora Borealis (OBS Vindeln)

Auto-Blå AB (skoter)

Fiskebutiken

Golfshopen

Granngården

Hund & kattshopen

Inlandets maskin och fritid

Lapplands Äventyr AB

LEs Motor

Let Go SuperV

Light Force

Lyckan Hund och Friluftsliv

Lycksele Sport och Dyk

Pias Häst-Turism

PointerDaniel (täkt, fritidsartiklar)

Sportringen

Team Sportia

Temab (skoter)

Z-aim AB

Total omsättning: 82 mnkr

Föreningsliv (ideell sektor)

Sportföretagen är beroende av föreningslivet. Antalet föreningar av alla kategorier anges av kommunen till 240 varav 41 idrottsföreningar. De tio största är:

Betsle IF

Korpen

Lappmarksryttarna

Lycksele Bugg & Swing

Lycksele Golfklubb

Lycksele IF

Lycksele Konståkningsförening

Lycksele MotorKlubb

Lycksele SK

Tanne Hästförening

Total omsättning: 7 mnkr

Arrangemang (ideell sektor)

Det ideella bidrar även med en hel del arrangemang i Lycksele, de största är:

Föreningen Hästveckan

Föreningen Motorveckan

Lycksele marknad (Lycksele Sportklubb)

Lappland Soccer Cup

Lycksele IF arrangerar årligen fotbollscupen Lappland Soccer Cup som enligt en genomförd studie bland annat visar på att cupen genererar extrainkomster till Lycksele kommun och dess näringsidkare på ca 3 mnkr årligen. Motorveckan omsatte 9,3 mnkr 2007 enligt Turistekonomisk analys Resurs AB. Dessa två events skapar således sportrelaterad ekonomi som uppgår till 12,3 mnkr. Arrangörerna har inom sina föreningar en total omsättning på 3,4 mnkr för dessa arrangemang.

Idrottsanläggningar och investeringar (offentlig sektor)

Investeringar i sportsektorn sker från kommunen, föreningar och företag. Varje år är investeringarna (i genomsnitt och beräknade som riksgenomsnitt per invånare) 10-15 % av

sektorns 80 mnkr i bruttokostnader per år dvs ca 8- 12 mnkr. Det betyder att alla verksamheter under en period på 10 år investerar ca 100 mnkr. Vilka investeringsplaner kan vi förutse för Lycksele kommande 10-år? Det är en viktig fråga för idrottsnäringen i kommunen. Kommer större investeringar än 10 mnkr att göras årligen för att skapa attraktiva anläggningar och event och därmed en större tillväxt i sportsektorn än de senaste 10 åren? En översikt bör göras av den nuvarande anläggningsstrukturen och därifrån skapa en långsiktig plan för kommande visioner och behov med en investeringsplan fördelat på tre, fem, samt tio år

Det stora intresset för sport och idrott i Lycksele har tidigare resulterat i byggandet av flera olika anläggningar t.ex. ishockey, konståkning, friidrott, motor, fotboll, skidor, golf, bowling och hästsport är exempel på detta. I Lycksele har du möjlighet att utöva de flesta sporter. Men anläggningar måste ses över kontinuerligt för att säkerställa attraktivitet i Lyckseles idrott. Nedan följer en lista med de idrottsanläggningar som finns idag:

Offentligt ägd och offentlig drift

Ishallen, Tannens IP – Samhällsbyggnadsförvaltningen

Skidstadion, Tannberget Gatu- och parkenheten

Tannens IP (konstgräsplan) – Samhällsbyggnadsförvaltningen

Tannens IP (fotbollsplan) – Samhällsbyggnadsförvaltningen

Fäbovallens IP (grusplan) – Samhällsbyggnadsförvaltningen -

Friidrottsanläggning, Tannens IP – Samhällsbyggnadsförvaltningen

Friidrottsanläggning, Grubbans IP – Samhällsbyggnadsförvaltningen

Lycksele simhall –

Ridsportanläggning -

Offentligt ägd, privat drift

Bowlinghallen, Lappland Äventyr AB

Offentligt ägda, ideell drift

Algotstorp (skoter, dragracing), LMK

Betsele, BIF

Blåviksjön, Blåviksjön IF

Forsmyrans IP (2 gräsplaner), LIF

Hamngatan 6, Miniracingbana, LMK

Hedlunda (fotbollsplan med gräs), Hedlunda IF

Kristineberg, IFK Kristineberg
Lugnets IP (gräsplan), Lugnets intresseförening
Motorstadion, LMK
Norräng, BIF
Ruskesele, Ruskesele FF
Trollringen (gokart), LMK
Umgransele, Umgransele Byaförening

Ideellt ägd och driftad

Kristineberg fritidscentra – Kristinebergs ekonomiska förening
Travbanan – ägs och sköts av Lycksele Travsällskap
Golfbanan – ägs och sköts av Lycksele Golfklubb
Bocksliden – ägs och sköts av Friluftsförbundet

6. Slutsats och diskussion

Det finns ett antal olika utmaningar för aktörer inom SportRegion Västerbotten att ta sig an innan sportsektorn i Västerbotten kan bli en etablerad kunskaps- & tjänstebransch och skapa en ökad tillväxt och utveckling i regionen. En av utmaningarna är att skapa en samverkansattityd bland de aktörer som ingår i sportbranschen. Som Pestoff visar i sin modell över samhälles organisering så ingår idrotten i alla samhällssektorer. Av den anledningen så är det viktigt att branschen får en identitet, tillgång till kunskapsbaserad och sektoranpassad branschfakta samt en drivande intresseorganisation.

Västerbottens Idrottsförbund arbetar i dag för en linje där aktörer inom sport- & fritidssektorn ska samlas under paraplyet SportRegion Västerbotten. Tanken är att intresseorganisationen SportRegion Västerbotten ska driva utvecklingen av branschen i regionen. Två ansökningar är inlämnade till regionala fonden för att förverkliga denna idé. Innehållet i denna undersökning har bidragit med förståelse och fakta till dessa båda EU-ansökningar. Nedan följer en kort resumé av ansökningarna, se även *Bilaga 1 & 2*:

SportRegion Västerbotten - affärsutveckling & tjänsteinnovation av idrottsnäringen

Sport Region Västerbotten vill bredda synen på samhälls- och näringslivsutveckling kring sport- & fritidsbranschen och skapa starka och innovativa samverkansmiljöer med bra förutsättningar för företag och sportnäringen att utvecklas och växa på en större nationell och internationell marknad. Projektet ska nå sitt mål genom att arbeta med:

- Affärsutveckling och tjänsteinnovation av sportnäringen
- Seminarier och workshops inom sportnäringens affärslogik och entreprenörskap
- Årlig företags- och tjänsteinnovationskonferens för aktörer inom sportnäringen i Sverige

Marknadsföring av Sport Region Västerbotten via innovativ digital teknik

Västerbottens Idrottsförbund vill skapa en av Europas starkaste och attraktivaste miljöer för sport; för utveckling av upplevelser, hälsa, företag och övrig verksamhet med sport som motor. En region som attraherar boende, besökare, studenter, forskare, idrottare, kapital och evenemang från Sverige och övriga Europa. Projektet ska nå sitt mål genom att arbeta med:

- Stärka regionens attraktivitet och identitet som sportregion i Sverige och övriga Europa
- Etablera en sportmarknadsföringskonferens för destinationer i Västerbotten
- Öka idrotts- och sportsektorns del av besöksnäringen med 25 % fram till 2020

Vad som blir angeläget att tänka på i utvecklingen av branschen är att se alla aktörers olika önskemål och behov beroende på i vilken samhällssektor de befinner sig. Schablonbilden av sport- och fritidssektorn är att den ingår (i sin helhet) i den ideella samhällssektorn.

En annan utmaning som SportRegion Västerbotten står inför är att med kunskap och fakta visa på sport- och fritidssektorns bidrag till regionens och kommunernas tillväxt, utveckling och samhällsnytta. Braunerhielm och Andersson slog i sin forskningsrapport ”Idrottens roll i samhället, 2008” fast följande; ”Resultatet av studien är att idrotten förutom de sociala och demokratiska värdena bör betraktas som attraktionskraft för tillväxt, sysselsättning, näringsliv samt för en attraktiv livsmiljö. Författarna menar att idrottsrörelsen behöver jämföras med andra branscher, som exempelvis besöksnäringen, för att på ett tydligare sätt kunna påvisa sin betydelse i samhället och för en specifik kommun eller finansiärer”.

Ungefär samma slutsats, dvs att sport bidrar i väsentlig del till ekonomisk tillväxt och utveckling i en region eller ett land, drar en arbetsgrupp inom EU ”Sport & Economics” och SIRC (Sport Industry Research Centre), Sheffield Hallam University. Ett förslag på en åtgärd att genomföra i Västerbotten (och Sverige) är att implementera så kallade satellitkonton för sportnäringen.

Satellitkonton är en anpassade ekonomisk mätmetod för branscher och sektorer vars ekonomiska aktivitet idag inte syns i nationalräkenskaperna. Se utdrag från ”Idrotten – en affärsutväxling 2011, C-uppsats Handelshögskolan Umeå”. ”Sektorer inom den nationella ekonomin som inte är synliggjorda i det traditionella statistiska systemet kan redovisas genom satellitkonton, ett statistiskt ramverk för att mäta den ekonomiska betydelsen av en specifik sektor. Besöksnäringen är ett exempel på en sådan sektor som sedan många år arbetat med att synliggöra branschens samhällsekonomiska effekter. Inom EU har nu arbetet börjat för att upprätta satellitkonton för idrott och intresse förfrågan har därför väckts inom idrottssektorn i Västerbotten”. Det finns idag en framtagen europeisk modell på satellitkonton för sport (The Vilnius definition of Sport, 2007).

Med satellitkonto för sportnäringen i Västerbotten har branschen förutsättningar att med kunskap fatta bra investerings, strategi-, policy och utvecklingsbeslut. Även beslutsfattare i kommuner och i regionen kommer att få tillgång till faktabaserade utvärderingsunderlag och därigenom tydligare kunna följa och se konsekvenserna av sina beslut. Kunskapsnivån skulle med fördel behöva höjas bland sportnäringens aktörer. Intresset för satellitkonton är styrt av den kunskap som aktören har om hur denna information skulle kunna användas för den egna verksamheten (Idrotten – en affärsutväxling? 2011).

I dagens konkurrenssituation mellan regioner, i både Sverige och Europa, har det blivit allt mer viktigt att lyfta fram kännetecken, särdrag och fakta för att attrahera besökare, boende, företag, kapital och evenemang. Med satellitkonton för sportnäringen blir det möjligt att skapa realistiska och väl underbyggda beslutsunderlag för utformning av besöks-, evenemangs- och etableringsstrategier i regionen. Satellitkonton för sportnäringen är ett ovärderligt strategiskt verktyg om branschens tillväxt ska byggas på kunskapsbaserad forskning och utveckling.

7. Förslag till forsknings- och utvecklingsprojekt

Som undersökningen har visat har sportsektorn ett antal steg framför sig innan den är mogen att växa och bidra till hållbar regional utveckling och tillväxt i Västerbotten. En av de största utmaningarna stavas *kunskap* och hur offentliga aktörer, universitet, näringsliv och idrotten lyckas med att skapa vinnande *samverkansmiljöer*, med rätt förutsättningar för tillväxt och utveckling av branschen.

Ett kunskapsområde som har belysts i denna undersökning är hur sportsektorn ska definieras och hur dess ekonomiska betydelse, storlek och utveckling ska mätas. EU ser ett behov av att utveckla denna kunskap, att ta fram så kallade satellitkonton. Nedan följer argument om varför denna kunskap är viktig:

- Det stimulerar en metodisk stabilitet, konsekvens och jämförbarhet
- Det utgör en ”verklighetskontroll” vid krav från olika intressegrupper inom sporten
- Det underlättar benchmarkstudier mellan länder och näringar
- Det underlättar investeringsbeslut och marknadsanalyser
- Det tillhandahåller ett ramverk för att kartlägga sportsektorns arbetsmarknad
- Det höjer professionalismen och den ekonomiska argumentationen hos sport- och idrottsorganisationer
- Det belyser ekonomiska konsekvenser av politiska beslut som berör sektorn
- Det hjälper beslutsfattare på den lokala och regionala nivån att ta del av bra beslutsunderlag

Som förslag på vidare forskning föreslås att det inrättas ett forskningsområde inom *satellitkonton för sportnäringen i Västerbotten*.

Andra forskningsområden som vi anser är betydelsefulla för utvecklingen av branschen är följande:

Tjänsteutvecklingsprocesser

Företagandet inom sportnäringen utgörs framförallt av tjänster. Sålunda kräver en utveckling av sportnäringen en förmåga att utveckla tjänsteinnovationer. I dag vet man dock väldigt lite om hur tjänsteinnovationsprocessen ser ut i anslutning till sportnäringen och andra servicenäringar. De stöd som idag erbjuds företag som vill etablera ny verksamhet består främst i att hjälpa till med patentansökningar, genomföra

marknadsundersökningar etc i enlighet med tillverkande verksamheters logik. Att utveckla och lansera tjänsteinnovationer ställer helt andra krav varför det är viktigt att utveckla kunskap om dessa processer för att kunna ge relevant stöd för sådana utvecklingsprojekt.

Värdeskapande

Utvecklingen inom sportnäringen i lösa nätverk gör det även svårt att veta hur värden för kunden skapas, vilka värden som skapas, och för vem värden skapas. Det är lätt att tro att värden skapas med kundens bästa för ögonen. Men i och med att värden skapas i lösa nätverk blir också kundbegreppet komplext. Sålunda bör även värdeskapandefrågan i tjänsteinnovationsprocessen studeras.

Referenser

- Berggren J., Rollne D. (2011) Idrotten – en affärsutväxling? En studie av hur finansiärers intresse för ett satellitkonto kan påverka sektorns värdeskapande.
- Björn Anders Larsson (2010) Vad är sportens ekonomiska storlek? www.iecsportanalys.se
- Braunerhielm och Andersson (2008) Idrottens roll i samhällen II, Forskningsrapport 2008:3 www.rf.se
- Dimitrov D., Helmenstein C., Kleissner A., Moser B., Schindler J. (2006) Idrottens makroekonomiska effekter i Europa
- Johan R Norberg (2011) Uppföljning av statens stöd till idrotten, Centrum för Idrottsforskning 2011:1, s. 6 – 16 www.gih.se/cif
- SportsEconAustria (2007) The Vilnius definition of Sport www.spea.at
- SportsEconAustria (2010) The use of sport satellite accounts for policy purposes www.spea.at
- SportsEconAustria (2011) Sport Satellite Accounts, A European Project www.spea.at
- Statens Offentliga Utredningar (2008) Föreningsfostran och tävlingsfostran – en utvärdering av statens stöd till idrotten, SOU 2008:53, s.57 – 64 www.regeringen.se

CERUM Reports

1. Lars-Olof Persson, Erik Sondell (1990) *Från Lantbruksföretag till lanthushåll*
2. Folke Carlsson, Mats Johansson, Lars-Olof Persson, Björn Tegsjö (1993, på engelska) *Creating Labourmarket Areas and Employment Zones. New Regional Divisions in Sweden Based on Commuting Statistics*
3. Ulf Wiberg (ed.) (1994, på engelska) *Marginal Areas in Developed Countries*
4. Erik Bergkvist, Lars Westin (1994) *Värderas godstransporter rätt vid järnvägsinvesteringar? En granskning av Banverkets investeringsmodell*
5. Lars Westin (1995) *En modell för integrerad analys av regional struktur och transportflöden*
6. Erik Bergkvist, Lars Westin (1997, på engelska) *Estimation of Gravity Models by OLS Estimation, NLS Estimation, Poisson, and Neural Network Specifications*
7. Sven erik Sahlin, Aurora Pelli (2000) *Euroreg, förstudie*
8. Peter Hall (2001, på engelska) *Urban Development and Research Needs in Europe*
9. Steffen Ahl (2001, på tyska) *Schwedenhappchen*
10. Roberta Capello (2001, på engelska) *Urban Growth in Italy: Economic Determinants and Socio-Environmental Consequences*
11. Robert Sörensson (2003) *Effektstudie av gruvetableringar i Lycksele och Storumans arbetsmarknadsregioner*
12. Mats-Olov Olsson och Lars Westin (2004) *Risks and Nuclear Waste: Nuclear Problems, Risk Perceptions of, and Societal Responses to, Nuclear Waste in the Barents Region Sammanfattning av projektets resultat*
13. Lars Westin (2005) *Marknaden för studentbostäder i universitets- och högskolor*
14. Jouko Säisä, Lars Westin, Peder Axensten, Agnes von Koch, Susanne Sjöberg (2005) *Trafikantmerkostnader vid vägåtgärder en samhällsekonomisk analys*
15. Ove Grape, Sofia Lundberg och Anna Nordström (2005) *Kompetenspoolen, ett alternativ till att bryta långtidsarbetslöshet*
16. Anna Nordström och Susanne Sjöberg (2006) *Utvärdering av Urkund, ett verktyg för plagiatkontroll*
17. Anna Nordström (2006) *Utvärdering av GenuineText, ett verktyg för plagiatkontroll*
18. Olof Stjernström (2007) *Hållbar utveckling och restriktiv markanvändning i Västerbotten*
19. Hanna Sundén (2010) *Ekologiska fotavtryck i norra Sverige: Metoddiskussion och beräkningar för fyra län*
20. Fredrik Olsson Spjut (2010) *Beräkning av historisk BRP Beräkning av bruttoregionprodukter 1968-1992: beräkningsmetod och data*
21. Fredrik Olsson Spjut (2010) *BRP i Norr – utveckling och trender Bruttoregionalproduktens utveckling i Norrlandslänen 1968-2007*
22. Richard Ström (2010) *Att etablera alternativkultur – En rapport om det annorlunda Umeå*
23. Johanna Edlund och Marcus Holmström (2010) *Det kommunalekonomiska utjämningsystemet – Effekter för Västerbotten, Norrland och Sveriges funktionella arbetsmarknader*
24. Anna Jonsson och Lisa Svendsberget (2010): *Investeringsläget i Norrland 1940-1970 – Industrins investeringar i Norrland 1997-2007*
25. Martin Eriksson (2010) *Synen på befolkning och försörjning i Norrland 1940-1970 – En översikt av forskning och samhällsdebatt*
26. Gunnar Brandén, Andreas Forsgren, Marcus Holmström och Fredrik Olsson-Spjut (2011) *39 000 anställningar till och med 2020 En studie av rekryteringsbehovet i Västerbottens län*
27. Johanna Liljenfeldt och Carina Keskitalo (2011) *Kriterier och indikatorer på hållbar utveckling: exempel från teori och praktik*

28. Johanna Liljenfeldt och Carina Keskitalo (2011) *Regionala och kommunala mål för hållbarhetsarbete i Umeåregionen*
29. Martin Eriksson (2011) *Norrländska utvecklingsstrategier under nya förutsättningar för tillväxt och beslutsfattande 1990-2010*
30. Jenny Rönngren (2011) *Omvärldsbevakning i Västerbotten*
31. Fredrik Garli och Örjan Pettersson (2011) *Befolkningsutveckling och –prognoser – teori och tillämpning för Västerbottens län*
32. Fredrik Garli (2011) *Flyttningar till, från och inom Västerbotten – Flöden och åldersfördelning år 2009*
33. Fredrik Björkman (2011) *Marken i Västerbotten – användning, värde och ägande*
34. Johanna Edlund och Marcus Holmström (2011) *Kommunala och regionala löner, fastighetspriser och attraktivitet – En studie av lönekostnadsutjämnningen*
35. Lars Larsson och Nils-Gustav Lundgren(2011) *Social kapital i Västerbotten*
36. Roger Filipsson (2011) *Sport Region Västerbotten- En analys av sportsektorn (sportnäringen)*

Centrum för regionalvetenskap vid Umeå universitet, CERUM, har till uppgift att initiera och genomföra forskning om regional utveckling, bedriva flervetenskapliga forskningsprojekt samt sprida forskningens resultat till skilda samhällsorganisationer. Forskningsprojekten sker i interaktion med de många vetenskapliga discipliner som berör det regionalvetenskapliga forskningsfältet.

CERUM

Centrum för regionalvetenskap

901 87 Umeå

Tel: 090-786 56 99 Fax: 090-786 51 21

E-post: regional.science@cerum.umu.se

www.cerum.umu.se